

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ВІРТУАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF THE PARTICIPATION OF VIRTUAL ENTERPRISES IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES

Олюха В.Г., д.ю.н.,
провідний науковий співробітник

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Осінська О.А., аспірантка

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Стаття присвячена розгляду можливостей віртуального підприємства для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарської діяльності. Глобальна мережа Інтернет стала основою для інтенсифікації коопераційних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, які знаходяться у різних країнах. За її допомогою вітчизняні зацікавлені особи можуть встановлювати партнерські відносини з будь-якої відстані з будь-якими іноземними партнерами. Наявність ефективних горизонтальних міжнародних зв'язків дозволяє суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності отримувати додаткові конкурентні переваги завдяки більшій гнучкості та підвищеній адаптивності до мінливих умов сучасності. В результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки. Чинне законодавство України не містить такого виду підприємств як віртуальне підприємство, а тому його доцільно визнати сучасним способом організації бізнес-процесів на основі цифрових технологій, що поєднує різні структури у певну гнучку горизонтальну інтегровану систему. У зовнішньоекономічній діяльності віртуальне підприємство дозволяє створити умови для проникнення вітчизняних суб'єктів господарської діяльності на іноземні ринки, об'єднати сучасні знання, технології, досвід сторін без втрати юридичної самостійності його учасниками. Це дозволяє знизити транзакційні витрати та створити умови для ефективної реалізації інноваційних проєктів. Правовою основою для створення віртуального підприємства з іноземними партнерами можуть бути господарські договори аутсорсингу, про спільну діяльність, на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Для будь-якого виду договору на основі якого створюється віртуальне підприємство з іноземним партнером необхідно чітко окреслити організаційно-господарські зобов'язання, що забезпечить розподілення функцій між підприємствами-партнерами, координацію дій та зусиль, а також питання внутрішнього комплаєнсу, в тому числі і обумовлених вимогами чинного законодавства України щодо обліку зовнішньоекономічних операцій, звітності та аудиту, а також щодо мораторію, накладеного на господарські операції у зв'язку з широкомасштабним військовим вторгненням держави-агресора.

Ключові слова: віртуальне підприємство, зовнішньоекономічна діяльність, господарський договір, цифровізація, сталий розвиток, комплаєнс.

The article is devoted to considering the possibilities of a virtual enterprise to increase the efficiency of the foreign economic activity of domestic business entities. The global Internet network has become the basis for the intensification of cooperative relationships between business entities located in different countries. With its help, domestic stakeholders can establish partnerships from any distance with any foreign partners. The presence of effective horizontal international relations allows subjects of foreign economic activity to obtain additional competitive advantages due to greater flexibility and increased adaptability to the changing conditions of modern times. As a result of the research, the following conclusions were made. The current legislation of Ukraine does not contain such a type of enterprise as a virtual enterprise, and therefore it is appropriate to recognize it as a modern way of organizing business processes based on digital technologies, which combines various structures into a certain flexible horizontal integrated system. In foreign economic activity, a virtual enterprise allows to create conditions for the penetration of domestic business entities into foreign markets, to combine modern knowledge, technologies, and experience of the parties without losing the legal independence of its participants. This allows to reduce transaction costs and create conditions for effective implementation of innovative projects. The legal basis for the creation of a virtual enterprise with foreign partners can be business contracts for outsourcing, on joint activities, for conducting research, development and technological works. For any type of contract on the basis of which a virtual enterprise is created with a foreign partner, it is necessary to clearly outline organizational and economic obligations that will ensure the distribution of functions between partner enterprises, coordination of actions and efforts, as well as issues of internal compliance, including those stipulated the requirements of the current legislation of Ukraine regarding the accounting of foreign economic transactions, reporting and auditing, as well as regarding the moratorium imposed on economic transactions in connection with the large-scale military invasion of the aggressor state.

Key words: virtual enterprise, foreign economic activity, business contract, digitalization, sustainable development, compliance.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій дав поштовх виникненню нового ринку – інформаційного, завдяки чому відбувається і розвиток електронної економіки: поширюється електронна комерція, у електронному форматі здійснюється оформлення та підписання договорів, проводяться розрахунки за ними, відбувається віртуалізація продуктів і активів компаній, функціонують віртуальні організації (віртуальні корпорації, віртуальні підприємства) тощо.

Глобальна мережа Інтернет стала основою для інтенсифікації коопераційних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, які знаходяться у різних країнах. За її допомогою зацікавлені особи можуть встановлювати партнерські відносини з будь-якої відстані, а потім виконувати власні зобов'язання навіть не зустрічаючись

фізично. Для електронної комерційної діяльності характерною є бізнес-модель коли «увесь ланцюжок реалізації товарів або надання послуг – від отримання інформації про товар та послугу, можливість ознайомлення з їх якісними характеристиками, включаючи, за необхідності, технічну документацію, замовлення таких товарів та послуг, та, завершуючи оплатою товару чи послуги та їх отриманням, може здійснюватися дистанційно.» [1, с. 282–283].

Одним із актуальних напрямів цифровізації міжнародної економічної діяльності є створення мережових віртуальних бізнес-структур. Наявність ефективних горизонтальних міжнародних зв'язків дозволяє суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності отримувати додаткові конкурентні переваги завдяки більшій гнучкості та підвищеній адаптивності до мінливих умов сучасності.

Вітчизняні суб'єкти господарювання, які бажають здійснювати ефективну зовнішньоекономічну діяльність мають враховувати новітні тенденції світового інформаційного суспільства, реалізувати на практиці можливості, що відкриваються при участі у такій мережевій міжнародній структурі як віртуальна організація. Проте належного законодавчого закріплення у вітчизняному правовому полі участі у зовнішньоекономічній діяльності віртуальних підприємств не простежується, а тому має бути приділена увага теоретичному осмисленню належних правових засобів для їх створення та функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання віртуальних організацій в Україні досліджували О. М. Вінник, О. С. Орлова, Б. С. Тетеряник, О. В. Шаповалова у контексті правового забезпечення сучасних форм організації бізнес-процесів вітчизняних суб'єктів господарювання.

Виділення не вирішених частин загальних проблем. Проте особливостям правового забезпечення створення та функціонування віртуальних підприємств для проведення зовнішньоекономічної діяльності не розкривались у достатній мірі.

Метою статті є окреслення особливостей правового забезпечення створення та функціонування віртуальних підприємств для проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Результати дослідження. Чинне законодавство не містить такої правової конструкції як віртуальне підприємство або віртуальна корпорація. Проте ситуація коли нові способи організації та ведення бізнесу спочатку з'являються у практичній площині, а лише згодом отримують своє правове закріплення не нова. Наприклад, така договірна конструкція як лізинг була закріплена в Україні на рівні Закону лише у грудні 1997 року, після декількох років її використання на практиці. Ще цікавішою є ситуація коли новітні технології впливають на розвиток бізнес-процесів. Наприклад, вченими-правниками констатується – в Україні відбувається застосування криптовалют для проведення розрахунків як одного з видів віртуальних активів, хоча більшість нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання обігу віртуальних активів, або перебувають на підготовчій стадії, або ще не набрали чинності [2, с. 137–138].

Не стали виключенням і віртуальні технології, розвиток яких призвів до появи нового сегменту ринку. «Віртуальний – слово, що прийшло з англійської мови середини п'ятнадцятого сторіччя та означає «те, що діє, хоч не насправді чи в реальності» [3, с. 315]. У контексті сучасної господарської діяльності «віртуалізація – це спрямований на утвердження функціонування віртуальної економіки процес розбудови якісно нової системи господарських відносин, що об'єднує за ознакою віртуальності коло відповідних специфічних суб'єктів, об'єктів тощо і виходить зі сприйняття інформаційно-комунікаційного середовища як альтернативного традиційному для цілей провадження господарської діяльності» [4, с. 65]. Хоча тут необхідно зауважити – інформаційно-комунікаційне середовище не є таким, що повністю відірване від реального світу, адже віртуальні об'єкти та суб'єкти спираються у кінцевому підсумку на реальні та тісно пов'язані з ними.

Концепція віртуального підприємства спочатку була запропонована економістами У. Девідоу та М. Мелонено у їх публікації «Віртуальна корпорація». «Як зазначено в даній праці «віртуальне підприємство створюється шляхом відбору людських, фінансових, матеріальних, організаційно-технологічних та інших ресурсів з різних підприємств та їх інтеграції з використанням комп'ютерних мереж» [5, с. 206].

Вітчизняними вченими-економістами запропоновано визначення віртуальні організації як господарюючих суб'єктів, «що не мають географічного центру, функціонують в єдиному інформаційному просторі через телекомунікаційні канали зв'язку, акумулюють в собі ресурси і здібності незалежних економічних суб'єктів (людей, груп, підприємств, інститутів), розподілених територіально

та взаємодіючих в електронному просторі у глобальному масштабі для досягнення спільних завдань діяльності.» [6, с. 130].

Відомі вчені-правники О. М. Вінник та О. В. Шаповалова розглядають віртуальне підприємство як «групи суб'єктів підприємництва різної організаційно-правової форми або навіть осіб без такого статусу, що використовують один бізнес-ресурс (один бізнес-сайт, наприклад, Інтернет-магазин), проте зазвичай не мають організаційної єдності в традиційній формі юридичної особи з відповідною реєстрацією» [7, с. 54].

Аналогічне визначення дає Віталій Юдін: віртуальні підприємства він розглядає як «групи осіб зі змінним складом учасників (останні можуть бути як суб'єктами господарювання, так і пересічними громадянами без статусу суб'єкта підприємництва), що не має організаційної єдності як юридична особа. Зазвичай така група осіб використовує один (одні) електронний ресурс (ресурси) – Інтернет-магазин або торговельну Інтернет-платформу для здійснення електронної комерції.» [8, с. 106].

Не важко побачити, що як економісти, так і правники вказують на можливість існування віртуальних підприємств без отримання ними статусу юридичної особи. Дійсно, цифровізація на практиці дозволяє створювати віртуальні підприємства які не є юридичними особами. Проте чи є вони підприємствами у розумінні чинного вітчизняного законодавства? Для того, щоб виник новий суб'єкт господарювання вітчизняним законодавцем встановлена необхідність дотримання процедури державної реєстрації. Тільки після її проведення виникає підприємство, яке може бути повноцінним учасником відповідних правовідносин, як суб'єкт зі статусом юридичної особи. Тому відповідь на вказане запитання бачиться нам негативною.

«Інтенсивне застосування цифрових технологій передбачає вдосконалення наявних бізнес-процесів та операцій, що використовуються для реалізації бізнес-моделей» [9, с. 199], а отже, на нашу думку, віртуальне підприємство у випадку коли воно не зареєстровано в офіційному порядку може розглядатись як одна з таких сучасних бізнес-моделей.

Віртуальне підприємство, поєднуючи різні структури у певну систему на основі цифрових технологій стає інтегрованою гнучкою горизонтальною системою, яке складається у єдине ціле, при цьому ця система не зводиться до простої сукупності її складових. В цьому контексті варто звернути увагу на концепцію холізму, яка уособлює ідею переваги цілого над своїми частинами. За Я. Смутсом ціле є чимось більшим, ніж сума його частин, має щось внутрішнє, певну внутрішню структуру і функцію, певні внутрішні зв'язки, певну внутрішню сутність характеру чи природи, яка і становить це більше [10, с. 101–102]. При пізнанні складної системи необхідно орієнтуватись на «філософію цілісності». Твердження про те, що система є більшою, ніж сума її частин, є дуже відомим, і було зроблено ще Арістотелем, і воно містить дуже цікавий момент, а саме, що система має певні якості та властивості, які ми не можемо знайти в частинах самих по собі. Ці якості походять від організації системи [11, с. 15]. Водночас, цілісність системи не зводиться до суми компонентів, кожному з яких відведено певне місце та функція у структурі, що визначає їх ієрархію та поведінку всієї єдності [12].

Для створення органічної взаємодії елементів складної системи важливо забезпечити не лише виконання конкретних управлінських рішень, а й здатність системи адаптуватися до змін. В науковій літературі щодо складних адаптивних систем (САС) відмічається, що вони складаються з різноманітних компонентів (так званих агентів), які є взаємозалежними, діють як єдине ціле і мають здатність вчитися на власному досвіді та адаптуватися до змін у навколишньому середовищі [13].

Гнучка (горизонтальна) структура, передбачає децентралізоване управління, де надається більше автономії різним системам в межах єдиної складної системи. Замість

ієрархічної моделі, гнучкості структури сприяють співпраці та органічній взаємодії між різними елементами системи. Це, в свою чергу, сприяє інноваціям та швидкому реагуванню на зміни.

Наведені вище особливості віртуального підприємства дозволяють використовувати його для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Варто зазначити, що потенціал віртуального підприємства у зовнішньоекономічних відносинах значно ширший, ніж здійснення електронної торгівлі через Інтернет-магазин або торговельну Інтернет-платформу. Фактично мова може йти про широку міжнародну співпрацю. Міжнародна кооперація – взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовується у комплексних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності (ст. 1 Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»). Не важко побачити, що вітчизняний законодавець виходить з широкого переліку напрямів міжнародної співпраці.

Необхідно виходити з того, що повоєнне відновлення України вимагатиме інноваційних підходів. Тому доцільним напрямом зовнішньоекономічної діяльності має стати кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності у науковій, науково-технічній, науково-виробничій, навчальній сферах, в тому числі доцільним буде дистанційне навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі. Правову основу для цього закладено не тільки Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», але і Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», де пунктом 9 ст. 1 встановлено, що дослідницькі інфраструктури можуть бути локально розташованими, **віртуальними** (виділено нами) або розподіленими (організована мережа ресурсів), державними або приватними, можуть входити до міжнародних мереж.

Віртуальне підприємство дозволяє об'єднати сучасні знання, технології, фінансові ресурси та досвід сторін без необхідності втрати юридичної самостійності учасниками віртуального підприємства. Створення, функціонування такого інноваційного віртуального підприємства та його припинення після досягнення результатів, необхідних для кожного з учасників також можливо без значних трансакційних витрат, адже завдяки цифровим технологіям територіальна віддаленість учасників віртуального підприємства не є перешкодою. Навпаки, такий інтернаціональний склад дозволяє отримувати синергетичний ефект як віртуальному підприємству, так і кожному з учасників на основі обміну досвідом різних країн та за рахунок вільної комбінації їх різнорідних ресурсів. Цифрові технології забезпечують новітню модель обміну інформаційними ресурсами, а завдяки Інтернету є можливість забезпечити постійний зв'язок між учасниками проекту. Віртуальне підприємство не вимагає вкладення значних коштів для входження на зарубіжний ринок, а тому створює додаткові можливості вітчизняним суб'єктам господарювання. Також знижується і ризиковість для міжнародних учасників віртуального підприємства, адже вони мають можливість розподілу будь-яких негативних наслідків між собою.

Зниження трансакційних витрат та формування додаткових можливостей для отримання валютних надходжень створює фінансову стабільність, яка є запорукою сталого розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання – учасників віртуального підприємства. Недаремно у науковій літературі вказується, що для сталого розвитку підприємства характерним є стабільне, збалансоване функціонування трьох його підсистем – економічної, соціальної, екологічної, а матеріальною основою для їх функціонування

виступає наявність стабільного грошового потоку, що здатен задовольняти вимоги розвитку вказаних трьох складових сталого розвитку підприємства [14, с. 20]. Тобто віртуальне підприємство створює фінансову основу для сталого розвитку підприємства. Також на нашу думку віртуальне підприємство забезпечує сталий розвиток з огляду на те, що воно має можливість запроваджувати екологічне підприємництво у розрізі зовнішньоекономічної діяльності.

Разом з тим, зі змісту статті 3 Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», якою окреслено учасників зовнішньоекономічної діяльності, виходить, що законодавець не передбачає такого суб'єкту як віртуальне підприємство. Закон України у статті 1 «Про зовнішньоекономічну діяльність» окреслює спільну підприємницьку (господарську) діяльність як діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення. Відтак можна вважати, що міжнародне віртуальне підприємство у цьому сенсі є спільною підприємницькою (господарською) зовнішньоекономічною діяльністю, яка проводиться на основі широкої міжнародної кооперації за допомогою і на основі цифрових технологій.

З огляду на вищевикладене – віртуальне підприємство не передбачено у чинному законодавстві України як самостійний суб'єкт господарських відносин ані у внутрішніх, ані у зовнішньоекономічних відносинах. Тому постає питання – який правовий інструмент здатен забезпечити опосередкування відносин у такій складній системі як віртуальне підприємство? На нашу думку, господарський договір може виступати ефективним правовим засобом, що здатен здійснити організацію взаємодії між учасниками системи, адже такий інструмент здатен враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, які впливають на бізнес-проєкт. Крім того, договір створює умови прозорості взаємовідносин сторін та запобігає виникненню конфліктів між учасниками проєкту. Він здатен виступати ключовим елементом адаптивності, оскільки визначені в договорі положення можуть переглядатися в разі змін зовнішніх обставин, що дозволяє складній системі, якою є і віртуальне підприємство, швидше пристосуватися до нових умов. Все це сприяє дотриманню необхідних строків та забезпеченню ефективної координації між учасниками такого віртуального підприємства.

Проте види таких договорів можуть бути різними. Так, аутсорсинг цілком слушно запропоновано розглядати як «інструмент управління підприємством, спрямований на покращення ефективності та конкурентоспроможності діяльності, який передбачає укладання контракту між замовником і постачальником (аутсорсером) із метою виконання останнім як основних, так і другорядних функцій замовника за певну плату, що зумовлює реорганізацію й оптимізацію підприємницької діяльності, а в окремих випадках – тимчасове залучення персоналу.» [15, с. 177–178]. Тому у межах віртуального підприємства одним з видів договорів є договір аутсорсингу. Наступним видом договору, яким можна опосередковувати відносини у віртуальному підприємстві є договір про спільну діяльність. Варто зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 1130 ЦК України спільна діяльність може проводитись на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без такого об'єднання. При цьому останній вид договору має переважати з огляду на те, що віртуальне підприємство спрямоване головним чином на збереження юридичної та майнової самостійності, а також специфіку господарської діяльності такого підприємства, обумовлену цифровою основою його діяльності та віртуалізацією його об'єктів, об'єднуватись будуть трудові ресурси, досвід, знання, зусилля тощо.

Наступним типом договору є договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Предметом цього типу договору є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проєктно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові

та проектно-пошукові роботи, а результатом буде наукова (науково-технічна) продукція – науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації. Виконавцями можуть бути декілька суб'єктів господарської діяльності, оскільки за ст. 893 ЦК України виконавець має право залучити до виконання договору інших осіб. Незалежно від виду договору важливо чітко окреслити організаційно-господарські зобов'язання, що забезпечить розподілення функцій між підприємствами-партнерами, координацію дій та зусиль, а також питання внутрішнього комплаєнсу.

Напрями комплаєнсу у віртуальних підприємствах можуть бути різними, в тому числі і ті, що обумовлені вимогами чинного законодавства України. Відповідно до ст. 22 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності ведуть облік зовнішньоекономічних операцій, звітність та аудит, що вимагає запровадження комплаєнсу щодо вказаних питань. Варто зазначити, що вказана норма містить відсилку до нормативно-правового акту який втратив чинність, зокрема у частині другій вказано, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в галузі обліку і звітності, а також комерційної таємниці керуються Законом України «Про підприємства в Україні».

Постановою Кабінету Міністрів України № 187 від 03 березня 2022 року «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» встановлено мораторій (заборону) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є зокрема і такі іноземні суб'єкти як юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства Російської Федерації; юридичні особи, утворені відповідно до законодавства іноземної держави, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, яких є Російська Федерація, громадянин Російської Федерації, крім того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації, – у випадку виконання зобов'язань перед ними за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті. Враховуючи, що визначення особистостей учас-

ників віртуального підприємства ускладнено, це вимагає додаткових зусиль з боку українського учасника віртуальної організації з запровадження контролю для дотримання вимог щодо обмеження господарських операцій, встановлених вищенаведеним нормативно-правовим актом. При цьому такий контроль має відбуватись у двох напрямках – 1) щодо майбутніх учасників віртуального підприємства; 2) щодо контрагентів віртуального підприємства.

Проведене дослідження дозволяє дійти таких **висновків**. Чинне законодавство України не містить такого виду підприємств як віртуальне підприємство, а тому його доцільно визнавати сучасним способом організації бізнес-процесів на основі цифрових технологій, що поєднує різні структури у певну гнучку горизонтальну інтегровану систему. У зовнішньоекономічній діяльності віртуальне підприємство дозволяє створити умови для проникнення вітчизняних суб'єктів господарської діяльності на іноземні ринки, об'єднати сучасні знання, технології, досвід сторін без втрати юридичної самостійності його учасниками, що знижує трансакційні витрати та створює умови для ефективної реалізації інноваційних проектів. Своєю чергою це створює умови для сталого розвитку учасників віртуального підприємства. Правовою основою для створення віртуального підприємства з іноземними партнерами можуть бути господарські договори аутсорсингу, про спільну діяльність, договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Для будь-якого виду договору на основі якого створюється віртуальне підприємство з іноземним партнером необхідно чітко окреслити організаційно-господарські зобов'язання, що забезпечить розподілення функцій між підприємствами-партнерами, координацію дій та зусиль, а також питання внутрішнього комплаєнсу, в тому числі і обумовлених вимогами чинного законодавства України щодо обліку зовнішньоекономічних операцій, звітності та аудиту, а також щодо мораторію, накладеного на господарські операції у зв'язку з широкомасштабним військовим вторгненням держави-агресора.

Подальшим напрямом дослідження є окреслення істотних умов договорів, що забезпечують організацію та створення віртуального підприємства, а також визначення правового забезпечення системи комплаєнсу у віртуальному підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА

- Петруненко Я.В., Сиротко М.В., Тройніков В.В. Правове регулювання електронної комерції в умовах розвитку цифрової економіки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Випуск 79: частина 1.* 2023. С. 278–285.
- Гудіма, Т.С., Устименко В.А., Джабраїлов Р.А., Черних О. С. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice.* № 5(46). 2022. 137–148. <https://doi.org/10.55643/fcarp.5.46.2022.3844>
- Олтрейд Д. Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили наш світ / Даґоґо Олтрейд ; пер. З англ. І. Возняка. – Х. : Віват, 2021. – 368 с.
- Тетерятник Б. С. Віртуалізація господарської діяльності: сутність і загальні засади правового регулювання в Україні. *Підприємство, господарство і право.* № 11. 2017. С. 64–69.
- Бойченко К.С. Віртуальне підприємства як фактор підвищення результативності бізнес-проекування. *Проблеми економіки.* № 1. 2013. С. 205–209.
- Загорна Т.О., Ткачова А.В. Віртуальні організації в умовах інформаційної економіки: специфіка діяльності, конкурентні переваги. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал.* № 6 (16). 2014. С. 128–135.
- Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посібник. За заг. ред. Вінник О. М. Київ. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. 2020. 295 с.
- Юдін Віталій. Регулювання господарських відносин в умовах цифровізації економіки. *Підприємство, господарство і право.* № 4. 2021. С. 104–110.
- Орлова О.С. Правове регулювання господарської діяльності в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Випуск 77: частина 1.* 2023. С. 195–201.
- Smuts, J. C. Holism and evolution. London. 1936. – 359 p. URL: <https://reflexus.org/wp-content/uploads/Smut-Holism-and-Evolution.pdf>
- Morin, Edgar. Complex Thinking for a Complex World – About Reductionism, Disjunction and Systemism» *Systema: connecting matter, life, culture and technology,* 2014. Vol. 2. P. 14–22.
- Система. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів – Київ : ВЦ «Академія». 2007. – Т. 2 : М. – Я. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat2/page/n399/mode/1up?view=theater>
- Sammur-Bonnicci T., McGee J. Complex Adaptive Systems in the Information Economy: Mobile Communications Industry. URL: <https://www.researchgate.net/publication/257303716>
- Нусінов В.Я., Олюха В.Г., Буркова Л.А., Шепелюк В.А. Запобігання банкрутству підприємств як складова сталого розвитку. *Економіка та право.* 2021, № 4. С. 18–31. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.04.018>
- Дідух О.В. Сутність аутсорсингу та перспективи його застосування в Україні. *Економічний простір.* 2001. № 54. С. 173–182.